

Sagai Muittalægje

1as Februar 1909.

No. 3.

»Sagai Muittalægje» boatta guovte gerde juokke manost, 1as ja 15ad bæive, ja maksa ovta kruvna ja 20 øra jakkodagast — 60 øra jakkebælest. Bladde matta dinggujuvvut juokke poastarappe bokte. Dieđetusak maksek 5 øra rana.

6ad jakkodak.

Thomas von Westen.

Daina mišsonærain, guđek læk sardnedam kristalašvuoda Norga Samidi, læ gal Thomas von Westen læmas dai angeremusi særvest. Son læ goččujuvvum »Sami apostalen.«

Thomas von Westen riegi Troandem gavpugest 13ad september 1682. Su ačče læi apothekar. 1697 šaddai son studentan Kjøbenhavna universitetast. Son læi hui čæppe ja viššal. Go son læi 17 jakkasaš, de læi son theologalaš kandidatata.

De læi son muttom aige oapatægjen sundde Søren Dass dalost Helgelandast, ja dobbe læi son gal buok vuočen boattam Samiguim okti. Dasto studeri son moanaid jagid Kjøbenhavnast.

1711 šaddai son pappan Romsdala gilddi. Son læi angeres sardnedaegje, ja 1713 asatuvvui mišsonsærve Kjøbenhavnast, mi galgai adnet morraš atte kristalašvuotta sardneduvvui daidi bakenidi, guđek gulle Danmarko radđetusa vuollai. Dat mišsonsærve muiti maidai, atte Norga davvegæččen asse Sabmelažak, guđek ain muttom muddoi legje bakenak. Thomas von Westen šaddai lektoran Troandem aleb skuvlli, ja son namatuvvui mišsonsærve sagjasažžan Sameædnami. 1717 asatuvvui Troandemi Same-seminara, gost nuora olbmak oapatuvvujegje mišsonæran, ja nuora Samek oapatægjen Samidi.

Dat læi Thomas von Westen, gi bargai dam ala atte buok dat doaimatuvvui.

Thomas von Westen ouddandoalai, atte Samidi berrijuvvujek bigjut sierra mišsonærak, guđek jottek ja dollek ibmelbalvvalusa Samegilli. Sa-

mek berriek oazžot sierra oapatægjid, gæk oapatek sin Samegilli. Samin berriek læt ječasek čaaggalmasviesok ja girkok. Dam lakai galgge Sami særvvegodek dego sirrijuvvut erit Dača særvvegoddin. Sami mišsonbarggo i galggam doaimatuvvut ja bærraigeččut bismast ja papain; mutto dat galgai doaimatuvvut mišsonsærvest, dam sagjasažžast (Thomas von Westen) ja mišsonærain.

Troandem bismast, Krog, læi æra lagaš oaiivel dai aši harrai. Son ouddandoalai atte papak oapatægjigum sättek morraš adnet Sami oudast. Samek galggæk skuvlijuvvut Darogilli. Dam lakai harjanek si maņestaga Darogilli, »nuft atte si heittek erit sin ječasek giela.« Dat, mi Krog oaiivel mielde læi darbašlaš, læi oapatet Samid nuft atte si addijek katekismus-oapo ja ibmelbalvvalusa girkost. Son ani Thomas von Westen doaimatusa sierra mišsoneraiguim avketabmen ja heivvemattosen.

Thomas von Westen oaiivel vuiti daddeke. 1716 rajest gidda 1727 ragai læi son Norga Sami-mišsona oudastčuožžo. Son dagai golbina reiso Sami lusa. 1716 jottai son vuostas have Sameædnami. Son læi gidda Čaccesullu rajest. Nubbades bođi son Sameædnami 1718. Maidai dallege læi son Čaccesullu rajest. Goalmales i læm. gukkebuin go Helgelanda Sami lutte. Dat læi dam jage 1722.

Thomas von Westen viggai aimakuššat Samegiel girjid Samidi, erinoamačæt abc ja kristalašvuoda oappogirjid. Ja su bargoguoimek jorggalegje moanaid girjid ja muttom oase hibalest Samegilli. Dušše Samegiel katekismus prentejuvvui (1728).

Dak legje olles joavkko mišsonærak, oapatægjek, girkok ja skuvlavie-

sok, maid Thomas von Westen læi ožžum Samidi.

Sameædnamest legje 1724 golbma mišsonæra. Daina legje 7 oapatægje, gæk dolle skuvlaid Samidi.

Stuora daiddemættomvuotta læi dalle Sami gaskast. Muttomak sätte sist vebaš stavet ja lokkat Darogiel katekismusa; mutto æi si addem dast maidege.

Thomas von Westen muittali, atte son 1716, go læi Sameædnamest, bođi dam addijubmai, atte papak dutte dasa go Samek šadde gastašuvvut, matte vebaš lokkat, maid si manga sajest æi addem, go si manne altari ja makse papa væro. Samek matte vebaš lokkat, mutto æi galles, æi vel olles olbmuinge, diettam ječage, maid si lokke. Nissonak davja æi addem sanege Darogielast.

Thomas von Westen addi čada burist Samegiela, ja sati maidai sardnot dam miha burist. Sust legje stuora barggonavcak ja i son sæstam ječas goassege. Son bargai stuora angervuodain oudedet kristalašvuoda Norga Sami gaski. Ollo vaile ja vaive gillai son. Dat læ celkkum su birra, atte son mielast jodi vaiko 100 mila oazžom varas ovta bakenlaš Sabmelaža buoradusa guvllui. Son rakisti Samid. Su sidast Troandemest legje davja Sabmelažak. Son goččodi sin ječas »buristsivdneduvvum mannan.«

Troandem bisma Krog ja manga papa æi likom Thomas von Westen mišsonbarggoi. Si gadde, atte son ani ila ollo Samegiela. Krog datoi, nuftgo dast bagjelest læ namatuvvum, atte Samek galgge hæittet ječasek giela.

Naggo, morrašak, buocalvasak ja lossa miella vaivedegje Thomas von Westen maņemuš ællem jagid, ja son jami 1727. I læm vel dævddam 45 jage

Buok obmudagas læi son adnam miššona oudedam varas. Go son jami, læi son nu gæfhe, atte su ustebak ferttjegje eoagget dam maðe ruða, atte son havddaduvvui. I dollujuvvum havddesardnege su havde alde.

Thomas von Westen govveda dalaš Sami bakenvuoda issoras lakai, mutto daddeke čalla son:

»Vaiko Samek vel lækge læmaš ibmelmættomak ja bakenak, de aigom mon daddeke Ibmel armo bokte oud-dalæbbo jorggalattet 20 gažžaremus Sabmelaža go 10 daina čevllas ja ibmelmættom Dačain.«

Thomas von Westen læi goaves garas Samiguim. Muittaluvvu, atte son baldeti sin muttomin nuft, atte sist gosi mielakrak sækkanegje.

Mutto daddeke berre su namma muittujuvvut nuft gukka go Samek assek Norgast.

Dæno buocesida.

Departementa (radđetus) arvval, atte stuoradigge bevilge 3500 kruvna Dæno buocesidi, gost raddebuoccek diksujuvvujek. I ouddalaš jagid læk læmaš mikkege bevilggijuvvum dasa.

Telefona rakkanusak.

Radđetus bijai stuoradigge ouddi daggar arvvalusa, atte bevilggijuvvujek ruðak čuovvuvlaš sajedi Sameædnamest rakadattet telefona:

Syltefjorast Makauri 27400 kr.

Skoganvarest Garasjokki 41400 kruvna.

Telefona rakadet Rairost Gama-vudni, dasa i arvval radđetus bevilgget maidege dam jage, go i suite ruðaid.

Welmann.

Welmann jurdaš fast boatte gæse gæččalet jottat balonain Davvepolli. Son aiggo bagjanet bajas Spitsbergast juni manost. Muttom Amerikanalaš Hearst maksa olgusgoloid. Dat ræiso læ rekenastuum šaddat makset arvo mieid 400,000 kruvna. Welmann fast gæččal, i vel luoite vuollai.

Pappa boratalai gumpidi.

Muttom pappa Tuisklandast ro-kitalai gumpidi, go læi sidasis vuog-jemen nubbe juovlabæive. Legje 8 nælgge gumpe. Pappa bači revolvæ-raines. Okta gæiggani; ærrasak bindastegje erit. Pappa læi avost. Son njejeai vavnostes vuolas viežžam va-

rast dam goddum gunpe. Mutto de botteges gumpek ruoktot ja falletekje papa hæstaid, mak diettalas suorgganegje ja ruotastegje. Vavdno gobmani muttom gavpug lakka, ja vuojetægje šaddai vavno vuollai. Olbmuk gulle su hættebiškas ja botte su væk-ketet. Dæsto vulgge si papa vækkai; mutto go si botte dam sægjai, gosa son læi baccam, de gavdne dušše biv-das bittaid. Gumpek legje gaikodam ja borram su rubmaša. Dat læi okta soaigos dapatus.

Proavas Simonsen

Hammerfestast oidnu occamen aldisis pappa ammata Madda-Norgast.

Bivvelas olbmuk.

Kristianiast læk dam dalve 15 olbinu, guðek basadek ječasek mærast juok-ke bæive.

Iččain

boði gieskad okta vanas erit.

Departementa

ouddanbukta dam arvvalusa, atte ek-serim-akke vuoleduvvu ovtta jage, nuft atte dastmanñel galggek buokak alg-get ekserit go læk dævdam 22 jage. Dam ragjai læ ekserim-akke læmaš 23 jage.

Marnuorest

Skierva gieldest læ dal telefonstašona.

Golle

adnujuvvu go raiggebanek divvujuv-vujek. Badnedoaktarak devddek gollin badneraigid. Muttom olmai Amerikast læ rekinastam, atte Daina oktiotvastat-tujuvvum statain adnujuvvu jakkasa-žat banidi golle 500000 dollar ouddi.

Go i oktage storra valddet golle erit jabma olbmui banin, de havdda-duvvu dat oktanaga jabmiguim.

Mada-Varjagest

barggek dal dušše 400 olbma dam sævdujademusfaige. Boatte gæse galg-gek dobbe barggat 1200 olbmain.

»Lokkamus Samita«,

dat Samegiel blaðde Ruotarikast, læ dal hæittam ogtusboattemest.

Koleradavdda

Petersborgast Ruošarikast orro baha-næmen. 263 olbmui buceek dal dob-be dam davdast. Dat læ ballamest atte go aibmo lieggan, de davdda stuorro gæse mielde.

Ale čolga!

Dat læ fastes dappe manga olb-must, go si čolggek lattai. Mi læp manga have oaidnam go eoaggalmas læ dollum, de læ latte (guolbbe) šad-dam ješlagaš. Nu stanžžas, atte i læk baljo čalbmai gæčatatte. Mutto-mak suskek duppet, ja čolggek guolb-bai. Muttomak gurssek, ja čolšgek guolbbai. Muttomak nisfuk njunesek ja šlivggok nurvvoid guolbbai. Dat læ bagjelmæralaš nuoskevuotta. Rainas, æska bassujuvvum guolbbe šadda ov-ta manost durdesen. Ja dalo smava manak fast davja guoggardek dam guolbest.

Dat čolggam i læk dušše fastes dappe, mutto maidai dærvasvutti vara-las. Dam čolga mielde satta davja čuovvot olles davdda. Dat læ manga gærde nuft atte mangas, gæk gossek, gurssek ja čolggek, æi læk čaða dærv-vasak. Sist satta læt gæppesvikke, raddedavdda daihe æra davdda. Go si gossek ja čolggek, de čuovvo sin čolga mielde davdda-basilak (davdda-alggo). Go dat čolgga goikka guolb-bai ja šadda gavjan, de dat bagjan aibmoi ja æra olbmuk fast gessek daid vuoinatagai mielde ječasek gæppaidi ja buocajek. Dam lakai læ oudda-mærka diti gæppesvikke (tæreg) vida-nam nuft atte dat læ šaddam okta dai-na bahamus vašalažžan, mi olmušsok-kagoddest læ.

Damditi berre juokkehaš algget barggat dam fastes ja varalaš čolggam vuostai. Haga vissusad ovtta čolggam-litte¹⁾. I dat mavse nu ollo. Valde vut-ti dam, atte don ješ alo čolgak dam sisa, ja muitot čeraige dakkat dam. Mangas čolggek maidai alma darbotaga.

Muttomak lavvijek čolggat om-manaskai. Mutto dat læ dærvasvuoda harrai lika varalaš. Čolgga goikka jot-telet ja šadda gavjan. Jos dat dup-pat-čolgga, de bagjan dast daggar bačča hagja.

Mi loapatep dam bitta daina da-jaldagain: Ale čolga guolbbai!

Kolera-davdda.

Nubbe sajest dam nummarest muit-taluvvu, moft koleradavdda Petersbor-gast orro fast baglanæmen. Mi aiggop dast oanekažat muittalet dam birra.

¹⁾ Čolggamlittai berrijek bigjut vahaš sad-dok, sava-jafok daihe rætka-moalok, ja dat berre gurrijuvvut ja raidnijuvvut davja.

Koleradavdda i læk mikkege boares davdaid Europast. 1823 olli dat vuostas have Europai. Dam davda sida læ India Asiast, ja danne gočču-juvvu dat asialas-koleran.

Dat lokkujuvvu, atte 11 gærde læ dat davdda læmas Norgast 1833 rajest. Maņemusta læi dat Norgast 1873. Dam jage 1833 bođi dat davda Drammen gavpugi ja vidani daggo birra ja olli maidai Kristianiai. Dalle bucee Kristianiast 1430 olbinu, ja 817 jabme. Dat læi hirnos.

1834 bagjani dat fastain ja læi erinoamas garas Smaalenen antast ja gavpugin dobbe.

Kolera 1838—49 læi garas Birgen gavpugest, gost 1024 olbinu buce ja 605 jabme.

Mutto de bođi dat davdda fastain 1853 ja vidani. Kristianiast jabme dalle juni manost november mano ragjai 1423 olbinu.

1873 rajest i læk koleradavdda læmas Norgast. 1892 læi kolera Hamburga gavpugest Tuiskalandast. Dobbe læi dalle daggar hirnos olmuš-jabmo.

Margarin-suola.

(Sisasaddijuvvum)

De læi maņned čakča. Borgga norvesta, go dampa bođi Daiggevudni. Gavppeolmai oažoi galvo, ja go legje gæssam galvo kaja ala ja galge dam doalvvot vissoi, de læi okta 12 kilošes margarinkassa javkkam erit kaja alde. Diettalas occe dam javotaga æige diedetam oktige, atte sist læi margarinkassa javkkam erit kaja alde. Occe fal ækkedest lœktain. Manobalkka-olbmak maņemus gavdne dam kaja vuolde. Si valdde dam bajas, valdde margarina erit ja bigje geđgid sagjai ja bocid ja cabme fast kasa gidda. Gudde dam fastain kaja viollai. Gavppeolmai bijai gavpperangas čokkat, vai botte diettet, gi dam læ barggam. Ja nuft læi dibmo golbma-aige, de boatta olmai, gutte læi kasa valddam. Læi vuolggam viežžat. Mutto i dal valddam kasa mieldes, ja ige son oaidnam daid favtaid dobbe kaja vuolde čokkamen stura bæska siste.

Iđedest čali gavpperœngga ja bijai plakata sæidnai. Plakata ala læi čallum navt: Suola, mi læ almusi boattam galgga makset 2 kruvna, ja jos i bođi dibmo 6 ækkedest, de mellijuvvu. Mutto de bođiges lens-

manne sæmma ækked. Gal han de dam arvvedegje. — —

Nuft gævva daggar olbmui, gutte i mate suormaides doallat, vaiko gi lifči, jos vel monge go nuft bargasim.

Okta Sabmelaš.

Poasta birra

Nyborg ja Rissebavte gaskast.

Dal go Johan Aikio algi fæilaid cuoiggot min poasta birra dabe, de aiggoin monge cuoiggot lase feilaid ja dam sæmmast vikket Mathis Iversen vastadusa J. Aikioi. Dat læi aibas riehta Johanest atte cuoiggot daggar fæilaid. Go manak læk poastadoalvvon, de æi diettalas olbmuk oskeld daggari farroi bankobrævaid. Poasta boatta Čaccesullost Nyborgi maņebarga dimo 2 daihe 3 aige m. g. b., de mataši poasta vuolggat kl. 3 daihe 4 aige Rissebaktai; mutto dalle viežža poastaolmai dam vuost baikkasis, ja i vuolge ouddal go gaskavakko idded, ja mi læ vela dađe bahab: dat moivvijuvvu ja čađagečču-juvvu olmušjoavko gaskast su baikest ja daina lagin sekkijuvvu poasta nu imašlaš lakai, atte dat, gi galgaši oažžot »Sagai Muittalægje«, oažžo »Nuorttanaste« (hoiggek oainak boasto skuopoi sisa), ja brævak, mak gullek Vesterelvi, ellek vuost Rissebavtest. Læ datge dpatuvvam, atte brævva dolvvujuvvu mædda stobo ja dolvvujuvvu daggar baikkai, gost olmuš dam i oažžo ouddal go vakko gæčest. Daggarak læk fæilak, maid olmuš fertte cuoiggot, ja vela bacca cuoigokætta. Æi diettalas Stuuravuona olbmuk liko dasa, atte sin poasta galgga orrot Mikkel Andi baikest 16 dimo, vaiko si matašegje dam oažžot 2 dimo maņnel go Nyborgi boatta.

Jos ouddamærka diti læk daggar brævak, mak galggek vasteduvvut dam sæmma poastast, de illa læ vejolaš vastedet, go si ožžuk poasta æska iđdedest, mi macca fast gaskabæive aige, ja æpedkætta læk daggar brævak, dastgo Stuuravuonast læk guokta gavppeolbma. Mi æp aigo diktet dam iskakætta. Farga mi oažžop dam diettet poastadoaimatusast, atte gost læ Mikkel Andi boattam daggar ordel. Mon doaivom, atte jos daina poastain ain nuft mænnođuvvu, de olbmuk ferttijek ječa viežžat poasta Nyborgast. Æi buokak dasa liko, atte sin avisak

lokkujuvvujek ja sægotuvvujek.

Im dal dieđe, maid Ivvar Matte dasa vasted Mikkel Ande oudast. Dam gal oidnim, atte Johan Aikio ala gal suttai, vaiko mu mielast gal i oro, atte dast ollo sudnji guoskai mikkege. I J. A. čale ærago, atte soai Ivvar Mattin sagastalaiga oažžot poasta Rissebaktai j. n. v., ja atte son ani M. Iversen oskaldas olmajen sagaidasas, ja vel nubbe sajest, atte I. M. celki sudnji dærvuođaid poastalavka makka gæččat buorebut. De dam lokka I. M. atte Johan soaibma su hæpadlaš lakai, ja de algga cuoiggot Johan fæilaid ja cuoiggo buok maid juo diđiš, vela damge, moft Johan sardneda. Lokka Johanest daggar poastastæmpal, mi i læk ovtastge, go lokka Same duogņas gabmag læt poastastæmpalen; mutto dam birra i čale, aingo dal læš Johanest daggar stæmpal. Čalla I. M. damge, atte J. A. soaibma su Same sokki oskaldasmættosen. Logai ječas suorgganam, go dam logai »Sagai Muittalægje«st. Mon doaivom, atte I. M. læ niegadam; dastgo im goit mon oaidnam dam artikalest, maid J. A. čali, dam birra maidege. Lokka ječas buoremus usteben J. Aikioi; mutto mon gaddam, atte daggar ustebvuodast læ savcanakke dorka olgobælde. Ale vigga doalvvot olbmuid čuovggas duokkai, ja gal mi diettep ouddal, atte æi læk buorek J. Aikio ala, mutto go mendo ribmik Johanin, de gal Johan farga njalme basked. Johanest læ daggar addaldak, mi i læk Ivvar Mattest ige nubbest. Son satta diktet rimaid, ja daid læ suotas lavllot. I. M. oidnu ballamen Johanest, jos vela čalla, oidnu aittemen vastedet maņeb nummarrest. Sœttage dat ballat go oainak dietta aldes vigid.

Mon im ollinge æpped, atte Johan Aikio i vasted M. Iversen artikali; mutto mon maidai datom cuoiggot fæilaid ja guoskatet Ivvar Matte artikali, amasek olbmuk fæila valddet. Æpge galga vajaldattet, atte Mathis Iversen bilkked Samid daid sæmma gama duogņasiguim, nuftgo soames Dačak lavvijek bilkkedet Samid, vaiko ješ læ Sabmelaš, ja ganske i nu rigges, atte dušše duogņaskættes gabmagid adna. Daina savaldagain hœitam, atte dat bitta sisavalddujuvvu.

Nyborga ja Rissebavte gaskast ^{27/12}—08
H.

